

LANDSBYGDSUTVECKLING I ETIOPIEN

sammanfattning

av Ethiopia Political Contradictions in
Agricultural Development.

Michael Ståhl

1975 03 05

Resultatvärdering 12

1975 03 03

Titel: Ethiopia: Political Contradictions
in Agricultural Development

Författare: Michael Ståhl

Doktorsavhandling vid Statsvetenskapliga Institu-
tionen, Uppsala Universitet (Publications of the
Political Science Association in Uppsala 67.)
Rabén & Sjögren 1974

Sammanfattningen gjord av Bertil Odén

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

		<u>Sid</u>
	Förord	1
Kap 1	Inledning	1
2	Historisk bakgrund	2
3	Det etiopiska kejsardömet uppstår	3
4	Politiska och institutionella förändringar 1913-41	5
5	Den kejserliga regeringens jord- och jordbruks- politik efter 1941	6
6	En översikt över jordägande- och arrendesitua- tionen på 1960-talet	7
7	Försök att förbättra bondejordbruket	10
8	Bako minipaket-projekt	14
9	Shashamane minipaket-projekt	15
10	Ytterligare diskussion av minipaket-programmen	17
11	Gränserna för kejserlig reformism - en fall- studie och slutsatser	18
Bilaga	Henna-projektet - ett alternativ	20

På hösten 1974 lade Michael Ståhl fram en doktorsavhandling vid Statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet. Den har titeln Ethiopia: Political Contradictions in Agricultural Development och analyserar den etiopiska regeringens jordbrukspolitiska metoder, mot bakgrund av den ägande- och maktstruktur som råder på den etiopiska landsbygden.

Viktiga delar av denna politik har genomförts som en del av det svensk-etiopiska utvecklingssamarbetet. Avhandlingen kan därför bl a betraktas som en utvärdering på makroplanet av de resultat som uppnåtts med CADU och minipaket-projekten. Ståhls analys är främst inriktad på i vilken utsträckning satsningar på en jordbruksutveckling, där ett viktigt mål är att förbättra situationen för den fattigare befolkningen på landsbygden, kan genomföras på länge jordägar- och maktförhållanden är starkt ojämlika. Hans slutsats är att måluppfyllelsen blir liten.

Ståhls analys är koncentrerad till i vilken utsträckning två av målen för CADU och minipaket-projekten uppnåtts, nämligen ökat inflytande för den fattigare delen av befolkningen och ökade inkomster för samma grupper. Andra mål, som t ex en ökad jordbruksproduktion diskuteras däremot i mycket liten utsträckning.

Avhandlingen täcker utvecklingen i högländerna i södra delen av landet och sträcker sig i tiden fram till slutet av 1975. Utvecklingen efter militärens maktövertagande 1974 är sålunda inte inkluderad.*

I det följande återfinns korta sammanfattningar av innehållet i avhandlingens olika kapitel. Tabeller har inte medtagits.

1 INLEDNING

Studien behandlar samhällena i det etiopiska högländet. Där är den överväldigande majoriteten av befolkningen sysselsatt med jordbruk, som är basen för det ekonomiska och politiska livet. Studien koncentreras på en beskrivning och analys av de faktiska strukturella förhållanden som formar människornas ställning i samhället.

För att klassificera de historiska samhällena i det etiopiska området indelas de efter produktionsätt i tre kategorier - tributära, feodala och kapitalistiska. Det tributära produktionsättet innebär att bondesamhällena har besittningsrätt till den jord de brukar, men produktionen kontrolleras av utanförstående som tillägnar sig en del av böndernas överskott genom att kräva tribut. De tributära produktionsförhållandena blir feodala när själva äganderätten till jorden överförs till härskarna och bönderna reduceras till arrendatorer.

* Den länge väntade jordreformen beslutades och tillkännagjordes den 4 mars 1975. Därmed avskaffade militärregeringen den ojämna jordfördelning och det feodala arrendesystem som varit det allvarligaste hindret för landsbygdsutveckling i Etiopien. Beslutet innebär att ingen privatperson fortsättningsvis får äga mer än tio hektar mark och att alla stora jordegendomar har nationaliserats utan ersättning och kommer att drivas direkt av staten.

Studien lämnar material om den påbörjade underutvecklingsprocessen i de spannmålsproducerande högländerna i södra Etiopien, där privat ägande av jorden dominerar. Här har de lokala makthavarna liksom småbönderna svarat på en "grön revolution" (konstgödsel-utsäde-maskinpaket) som infördes på 1960-talet av den kejserliga etiopiska regeringen i samarbete med internationella organisationer. Motsättningarna i genomförandet av politiken för jordbrukets "utveckling" är huvudtemat.

En reservation behöver göras angående de kvantitativa data som används. Någon totalt täckande folkräkning eller jordregistrering har inte gjorts i Etiopien och siffrorna är därför ofta relativt grova uppskattningar. De skall inte uppfattas som i detalj korrekta, men de pekar på grundläggande strukturella förhållanden och kan därför användas för en kvalitativ diskussion.

2

HISTORISK BAKGRUND

Det fasta jordbrukets ursprung i det etiopiska högländet är osäkert. Man vet att tekniken att använda dragdjur och plog förekom omkring år 1000 f Kr. Det innebar att överskott av livsmedel kunde skapas, vilket är en förutsättning för att bygga upp differentierade samhällen med central politisk makt.

Kontakter uppstod mellan den tidigare befolkningen och arabiska immigranter som anlände före år 1000 f Kr. De senares inflytande minskade gradvis till förmån för de grekiska, egyptiska och senare de romerska och bysantinska rikena. Handel inriktad på medelhavsområdet stimulerade en politisk centralisering i området.

Under de första århundradena e Kr erhöll kungadömet i Aksum överlägsen politisk makt på Tigré-platån. Aksum-riket stod på sin höjdpunkt under 300-600-talet e Kr och påverkade ett stort område. Aksums välstånd tycks ha baserats på militär kontroll över strategiska handelsrutter - hamnar vid Röda Havet och karavanvägarna därifrån västerut. Aksums viktigaste handelspartner var det bysantinska riket. Kungarna av Aksum införde kristendomen i sitt rike.

Den för Aksum förmånliga internationella situationen upphörde på 600-talet i och med den muslimska expansionen, som bl a innebar att Aksum inte längre kunde kontrollera hamnarna vid Röda Havet. Inför den överlägsna muslimska makten vände sig Aksums härskare söderut. Informationen om situationen på det etiopiska högländet under perioden 700-1100 är dock mycket begränsad.

Det abessinska kungariket kan sägas ha uppstått på 1200-talet. Dess centrala delar bestod av Tigré runt den gamla staden Aksum, delar av höglandets centralmassiv och Shoa-platån. Den ortodoxa kyrkan etablerade sig starkt och amahrinja blev den abessinska kungens språk och spreds i stora delar av hans rike.

I kungariket brukades jorden av bondesamhällen, baserade på släktskap. Jordägandet bands till en "förfader" (founding father) för släkten. De följande generationerna i släkten hade besittningsrätt till vad som kallades rist jord, d v s ärvd jord.

Den abessinske kungen utnämnde guvernörer. Dessa erhöll skatterätt över bönderna. Detta system kallades gult och förekom också i det moderna Etiopien. Gult levererades i form av jordbruksprodukter och arbete.

Gult-systemet innebar en metod att få tillgång till jordbrukarnas överskott och ett instrument för politisk centralisering eftersom det var knutet till den administrativa posten. Det var ofta ett brutalt system som varken uppmuntrade guvernör eller jordbrukare till en utveckling av jordbruket. Den som odlade jorden hade också besittningsrätten. Gult-systemet var således ett typiskt tributsystem.

På 1500-talet minskade det abessinska kungadörets makt. Det hamnade också i konflikten mellan det ottomanska riket och Portugal. Samtidigt tog sig från söder boskapsskötande oromo (galla)-stammar allt längre in i riket. Det abessinska kungariket splittrades i flera regioner och föll totalt samman i mitten av 1700-talet.

Perioden 1769-1855 kallas för prinsarnas era, under vilken ändlösa krig fördes mellan olika krigsherrar i olika konstellationer. Dessa krig påverkade starkt jordbruksproduktionen och böndernas liv. Viktigast på lång sikt var att krigen försvagade bondesamhällets traditionella krav på besittningsrätt till jorden.

DET ETIOPISKA KEJSARDÖMET UPPSTÅR

Under prinsarnas era blev Shoa en oberoende politisk enhet i början av 1800-talet. Sahla Selassie var kung (negus) av Shoa perioden 1813-1847. Riket dominerades av kungen samt några mäktiga familjer på olika nivå, som utnämndes av kungen. Shoa-riket kunde expandera på grund av militär styrka och diplomati i form av ständigt skiftande allianser med andra småriken eller krigsherrar. Genom att expandera söderut fick kungen av Shoa kontroll över strategiska marknader längs handelsvägen från Röda Havet.

Samhällena längre söderut var baserade på jordbruk eller boskapsskötsel. De boskapsskötande oromostammarna levde i decentraliserade samhällen, medan jordbrukssamhällena i Sidama var starkt centraliserade.

Trots skillnader vad gäller politisk centralisering, religion och kultur var den sociala strukturen ganska lika i sidama- och oromo-samhällena. Tributsystemet fungerade. I ett oromo-samhälle som Jimma hade det delvis övergått i ett feodalt system i slutet av 1800-talet. Där kunde jorden köpas och säljas och äganderätten var inte knuten till brukningsrätten.

Kung Sahla Selassies sonson Menilek kunde under slutet av 1800-talet genom ständiga strider eller genom diplomatiska uppgörelser lägga under sig mycket stora områden. År 1889 utnämndes han till kejsare.

Orsakerna till att områdena i söder erövrades i slutet av 1800-talet var deras ekonomiska betydelse. Jorden var bördig, där fanns guld, elfenben, slavar, kaffe. Samtidigt var dessa områden politiskt svaga. Dessutom fanns det vissa särskilda skäl för erövring nämligen att Shoa-kungens arméer måste försörjas och det skedde genom att de fick plundra de områden som erövrades. Vidare måste styrkan gentemot Italien upprätthållas, eftersom detta land starkt intresserat sig för "Afrikas Horn" under slutet av 1800-talet och 1885 erövrat Eritrea. 1896 lyckades Menilek slå tillbaka ett italienskt angrepp.

Under denna period förekom i Shoa - eller det etiopiska riket - flera olika system för att ta in böndernas produktionsöverskott till de härskande grupperna.

Gabar. Allt erövrat land blev kejsarens egendom. Han förlänade sedan jordområden till sina officerare och soldater. Också lokala ledare som visade samarbetsvilja med kejsaren kunde få jordförläningar. De blev då lokala representanter för kejsaren och kallades balabbat. Den jord som delades ut till lokala representanter utgjorde $1/3$ - $1/4$ av de erövrade landområdena. Resten behölls av kejsaren eller delades ut till militären. Gabar-systemet innebar att kejsarens män fick rätt att kräva ut tributer av bönderna. Gabar-systemet skapade oerhört svåra förhållanden för bönderna.

Gabar-systemet var politiskt fördelaktigt för Menilek. Han kunde betala sina tjänstemän och militärer och samtidigt försäkra sig om deras lojalitet. Systemet gav dock dålig ekonomisk avkastning på grund av att det inte uppmuntrade till att öka jordbrukets

produktivitet. De områden som frivilligt underkastat sig Menilek kunde han få större ekonomiskt utbyte av, eftersom balabbater samarbetade med honom och därför inte använde sig av lika repressiva metoder gentemot den som brukade jorden.

Den modernisering av ekonomin som skedde under Menileks tid gällde främst infrastruktur och vissa bekvämligheter för hovet och europeisk ambassadpersonal i Addis Abeba. Dessutom byggdes järnväg till kusten. Post, telefon och telegraf infördes. Jordbruksekonomin fortsatte i stort sätt under tributsystemet. Vissa isolerade kapitalistiska enklaver i form av plantager för bomull, gummi, frukt och kaffe uppstod också.

I kontinentalt perspektiv åstadkom Menilek territoriell enighet och politisk centralisering av det etiopiska området. Strukturellt inrättades området så att Shoa var centrum som berikades och dess härskande grupp blev förmögen. Samhällena i södra Etiopien reducerades till beroende periferier och exproprierades på resurser. Det exproprierade överskottet i ekonomin resulterade under Menileks tid inte i någon snabb utveckling av produktivkrafterna. Överskotten investerades inte i kommersiell produktion. Det fanns inte någon inhemsk klass av kapitalistiska entreprenörer och kapitalistiskt produktionssätt infördes inte i stor skala. Detta skedde däremot inom gruv- och jordbrukssektorerna i de europeiska kolonierna i Afrika vid denna tid. På denna viktiga punkt skiljde sig det etiopiska kejsardömet ifrån de europeiska kolonierna i Afrika.

4

POLITISKA OCH INSTITUTIONELLA FÖRÄNDRINGAR 1913-1941

Under 1900-talets första tredjedel förändrades inte den sociala strukturen nämnvärt jämfört med under Menileks regering. Gabar-systemet fortsatte att vara basen för att ta in överskottet från jordbruket, främst i form av tribut.

De politiska centraliserande processer Menilek hade påbörjat hejdades. Maktstrider pågick ur vilka så småningom Taffari Makonnen utgick som segrare. 1930 kröntes han till kejsare under namnet Haile Selassie. Även om han hade framstegsvänliga avsikter var han inte i stånd att "modernisera" Etiopien. Intriger i Addis Abeba och uppror av provinsguvernörerna tvingade honom att använda all energi åt att försäkra sig om lojalitet från de regionala auktoriteterna och köpa vapen för att skydda sig mot hotet från det fascistiska Italien. De italienska ambitionerna att göra Etiopien till en "settler-koloni" misslyckades då Italien aldrig fick full kontroll över hela landet. 1941 kollapsade det italienska väldet över Etiopien och den landsflyktige kejsaren Haile Selassie återvände till tronen.

DEN KEJSERLIGA REGERINGENS JORD- OCH JORDBRUKSPOLITIK EFTER 1941

Efter 1941 fortsatte Haile Selassie den traditionella etiopiska politiken att dela ut landområden till politiskt viktiga individer och grupper. Tidigare hade främst tillåtelse att ta upp tribut från bönderna i ett visst område delats ut. Nu började kejsaren ge bort jordområden med full äganderätt. Det skedde genom ett antal kejserliga dekret.

Omkring 80 procent av den mark som delades ut fram till 1969 gick till personal inom krigsmakten och till statstjänstemän. Jordlösa och arbetslösa erhöll endast en obetydlig del. Ansökningsproceduren var ofördelaktig för fattiga bönder eftersom den ansökande måste kunna bevisa sin jordlösa status för den lokala administrationen. För detta fordrades en mängd intyg och papper från olika myndigheter, som vanligen behövde mutas för att lämna dessa dokument.

Effekten av de kejserliga dekreten var att privat markägande infördes i stor skala i södra Etiopien. Stora landområden kom att tillhöra personer som ofta inte bodde på sina ägor utan i Addis Abeba. De var inte själva jordbrukare men krävde arrende från bönder och boskapsuppfödare som levde på deras ägor.

Trenden under 1950-talet, 1960-talet och början av 1970-talet gick i riktning mot ökad koncentration av ägandet. De kejserliga dekreten blev viktiga instrument för att förvandla produktionssystemet med tributer till en ren feodalism.

Jordbruksutvecklingspolitik

Två trender kan iakttas i mönstret för det utländska biståndet till Etiopien. Dels bestod det av militär utrustning och finansiella krediter. Rebeller har krossats och importen av industrivaror och lyxprodukter har ökat. Den andra trenden är bistånd för att på lång sikt utveckla ett kapitalistiskt produktionssystem. Denna typ av bistånd har erhållits i tre former:

- 1) Investeringar i infrastruktur för att öppna landsbygden
- 2) Utländska direktinvesteringar i varuproduktion
- 3) Finansiellt och tekniskt bistånd för att stödja inhemska etiopiska företag.

Denna utveckling har kodifierats i femåriga utvecklingsplaner.

En lagstiftning om utländska kapitalinvesteringar tillkom 1966 och är mycket förmånlig för de utländska företagen med väsentliga skattelättnader och goda möjligheter att föra ut vinster.

Under andra hälften av 1960-talet underströks i utvecklingsplaneringen jordbrukets strategiska roll. I utvecklingsplaneringen utgick man ifrån att det var omöjligt att radikalt ändra småbondejordbruket och satsade på en snabb utveckling av de kommersiella storjordbruket. I tredje femårsplanen 1968-72 stod det bl a att detta var "... den enda vägen att få den relativt snabba ökning av jordbruksexporten som behövs."

En metod att åstadkomma kommersiella jordbruk var att subventionera privatpersoner som avsåg att starta sådana genom att låta dem köpa konstgödsel på kredit, ge dem krediter för inköp av jordbruksmaskiner och låta dem köpa bensin och maskiner tullfritt.

Strategin för att utveckla småbondejordbruket avsåg att föra in bönderna i ett kapitalistiskt produktionssätt. Åtgärderna koncentrerades på att förse bönderna med konstgödsel för att öka spannmålsproduktionen och att stödja bildandet av kooperativa föreningar för marknadsföring av denna produktion.

Analysen i de följande kapitlen begränsas till de södra högländerna och koncentreras till motsättningarna mellan mekaniserat kommersiellt storjordbruk och småbondejordbruk.

6

EN ÖVERSIKT ÖVER JORDÄGANDE- OCH ARRENDESITUATIONEN PÅ 1960-TALET

11 procent av Etiopiens yta beräknades 1970/71 vara uppodlad. Mer än 70 procent av den odlade jorden används för spannmålsodling. Av den odlade jorden beräknades omkring 2 miljoner ha, d v s ca 15 procent, ligga i träda.

Under gynnsamma förutsättningar kan en jordbrukfamilj odla maximalt 10 ha med traditionella metoder. Jordbruket kompletteras ofta med boskapsskötsel. Jordbrukarnas produktion används i huvudsak på följande sätt: Egen konsumtion, betalning av tribut (skatter, arrende), försäljning på den lokala marknaden, användning som utsäde och för deltagande i det sociala livet.

Det etiopiska landägarsystemet är ytterligt komplicerat. Grovt uttryckt kan landområden ägas

- 1) gemensamt av bönder och boskapsskötande samhällen
- 2) av offentliga institutioner, t ex kyrkan och statsmakten
- 3) av privatpersoner
- 4) av företag

Två huvudtyper av gemensamt jordägande är vanliga. I amhariska områden anses jorden tillhöra alla samhällsmedlemmar som tillhör en släktgrupp med samma förfäder. Att överföra ägande utanför släktgruppen kränker kommande generationers rättigheter. Varje familj har inom detta system sina bestämda jordområden. I Eritrea och Tigré ägs jorden av bygemenskapen. Byns jord fördelas på dess invånare och med vissa mellanrum görs en omfördelning.

Tidigare fanns en hierarki av auktoriteter från lokala gult-innehavaren till abessinske kungen, som krävde tribut av olika storlek från bönderna på de gemensamt ägda områdena. Det visar att kontroll över produktionen inte nödvändigtvis behöver bero på det juridiska ägandet av produktionsmedlen.

1966 avskaffades officiellt gult-privilegierna för privatpersoner. Därmed reducerades detta system till att gälla för den kejsarliga regeringen och den ortodoxa kyrkan.

I mitten av 1960-talet beräknades antalet familj jordbruk på gemensamt ägd mark till omkring 1 miljon. 95 procent av dessa bestod av 3 ha eller mindre och 65 procent av dem bestod av 1 ha eller mindre. Ofta var också dessa små åkrar splittrade i smålotter. Ett komplicerat arrendesystem hade vuxit fram, även om andelen av den totala jorden som brukades av arrendatorer var liten.

Krigsherrar försökte på sin tid ta ifrån småjordbrukarna den av dem gemensamt ägda jorden. På 1960-talet förnyade FAO-experten attacken och föreslog att gemensamt ägd jord skulle förvandlas till privatägd jord, eftersom man ansåg att det var en förutsättning för jordbrukets utveckling.

Den gemensamt ägda jorden minskar gradvis i omfattning. Rika Addis Abeba-bor köper upp landområden och reducerar därigenom småjordbrukarna till arrendatorer.

En annan form av gemensamt utnyttjade landområden gäller de boskapsskötande folk som lever på låglandet i de flesta provinser. De lever nästan uteslutande på sin boskap och använder stora områden som betesmarker. De beräknas utgöra två miljoner människor. De kommersiella jordbruk som startades längs Awashfloden har allvarligt hotat levnadsförhållandena för många av dessa människor.

Enligt uppskattningar gjorda av landreformsministeriet omfattar de av staten ägda markområdena något mer än 40 % av hela Etiopiens yta. Men endast en mindre del härav anses ha jordbrukspotential. Den totala storleken av statens jordinnehav har minskat väsentligt på grund av Haile Selassies jordutdelning som fortsatte under 1970-talets första år. Utdelningen av jord till privatpersoner

kompenstras något av de områden som tas ifrån dem som inte betalat sin skatt under tre år. Denna lagregel slår i första hand mot fattiga själväggande bönder. Enda möjligheten att undvika konfiskering för bonden är att han får kvitto på att han betalat jordskatt.

Den ortodoxa kyrkan kontrollerar landområden, dels genom att äga dem direkt, dels genom att behärska områden där de som odlar och äger jorden betalar tribut i enlighet med abessinsk tradition. Sådan jord kallas samon.

Huvuddelen av kyrkans jordinnehav finns i de norra provinserna. I de södra provinserna äger kyrkan mindre än 10 procent av de uppmätta landområden, utom i tre provinser, där andelen växlar mellan 14 och 24 procent. Någon total inventering av kyrkans landområden har inte gjorts.

I södra delarna av Etiopien ägs ungefär hälften av landområdena av privatpersoner, medan andra hälften ägs av staten och kyrkan och brukas under traditionella arrendeförhållanden. Jordbrukarna kan delas in i fyra kategorier:

- fattiga bönder (mindre än 3 ha)
- mellanbönder (3 - 10 ha)
- rika bönder (10 - 20 ha)
- storjordägare (mer än 20 ha)

I fem provinser i södra Etiopien beräknas mellan 28 och 45 procent av den uppmätta jorden ägas av storjordägare som inte bor på platsen.

Nutidens jordägare-arrendator-förhållande i södra provinserna har utvecklats ur gabar-systemet. Vanligen är arrendekontraktet muntligt och kan uppsägas ensidigt av jordägaren. Den vanligaste arrendeformen är skördedelning. Arrendatorn får lämna mellan 1/4 och 3/4 av skörden i arrende till jordägaren, beroende på om denne står för redskap och t ex utsäde eller inte. Förutom arrende betalar arrendatorn ofta jordskatt ("tionde") till jordägaren. 1967 avskaffade parlamentet denna avgift, men jordägarna inkasserar den ofta fortfarande från sina arrendatorer. Dessa kompenstras i regel inte för permanenta förbättringar som de gör på sina områden. Om en arrendator ökar värdet på jorden genom att t ex plantera träd eller gräva diken svarar jordägaren ofta med att höja arrendet.

Ägare till mindre jordområden, de som i kategorin ovan kallas rika bönder, som inte arbetar i förvaltningen måste driva sitt jordbruk själva med hjälp av arrendatorer. I denna arrendesituation är relationerna mellan jordägare och arrendatorer direkta

och personliga och arrendatorernas faktiska situation betydligt säkrare än om de arrenderar jord av en avlägsen jordägare. Denne måste nämligen anställa lokala representanter som driver in arrendena och helt ser till jordägarens intressen utan att ta hänsyn till arrendatorernas behov.

Sammanfattningsvis: Arrende-relationerna innebär att överskottet tas ifrån arrendatorn. Konsekvensen av detta är ofta att arrendatorn blir apatisk inför förnyelse. Från en annan synvinkel är arrendeförhållandena en förutsättning för jordägarnas makt och rikedom. Strukturen har därigenom inbyggda motsättningar.

7 FÖRSÖK ATT FÖRBÄTTRA BONDEJORDBRUKET

Försöken att förbättra bondejordbruket i Etiopien har skett i form av "paketprogram". Tredje femårsplanen anger att "paketprogrammen måste ses som en del av en lång, långsam, experimentell och gradvis spridningsprocess för att förändra det traditionella småbondejordbruket". Jordbruksutvecklingen kan påskyndas genom att resurser av flera slag samtidigt tillförs begränsade geografiska områden. Inledningsvis medför utvecklingsarbetet ojämlikhet mellan de områden där paket-projekt startas och de som lämnas för sig själva. På lång sikt förutsätts emellertid att koncentrationen av resurser ger resultat i form av erfarenheter, innovationer och produktionstillväxt och ökade statsinkomster. Dessa resultat kan senare användas för investeringar i nya regioner.

Fram t o m 1973 var de viktiga paketprogrammen WADU, CADU och EPIDs minipaketprogram. Det första sammanhållna paketprogrammet i Etiopien var CADU. Det finansierades gemensamt av etiopiska staten och Sverige och påbörjades 1967. Totala utgifterna fram till 1975 beräknas till nära hundra miljoner kronor, varav $\frac{2}{3}$ har finansierats som en del av det svenska biståndet till Etiopien.

Erfarenheterna från CADU sprids över Etiopien genom minipaket-programmet (MPP). De första nio MPP-områdena startades 1971 och sedan dess har 9-10 nya startats per år. Programmet finansieras av Etiopien, IBRD*) och Sverige med en tredjedel var. Totala kostnaderna 1971-75 beräknas till omkring 60 miljoner kronor.

CADU och minipaket-programmet administreras av en avdelning (EPID) i det etiopiska jordbruksministeriet.

*) International Bank for Reconstruction and Development (Världsbanken)

(CADU har beskrivits i så många SIDA-dokument att ingen närmare beskrivning görs i denna sammanfattning.)

CADUs aktiviteter består av jordbruksforskning, spridande av dessa forskningsresultat, tillhandahållande av konstgödsel och utsäde på kredit, marknadsföring av produktionen, förbättring av infrastrukturen i området, yrkesutbildning och stöd till kooperativa program.

CADUs målbeskrivning för perioden 1967-70 anger bl a: "Framgång för treårsprogrammet kommer att innebära inledningen till en social och ekonomisk utveckling i projektområdet. Den skall i huvudsak uppnås genom att den lokala befolkningens förmåga att delta i och slutligen ansvara för utvecklingsansträngningar och lokal förvaltning. Den lokala befolkningens aktiva deltagande i projektet är inte bara ett medel att nå utveckling utan betraktas som ett mål i sig själv."

Målbeskrivningen har sedermera förändrats utan att dock rubba huvudlinjen; målsättningen för både CADU och EPIDs minipaketprojekt är fortfarande att höja de fattiga böndernas levnadsnivå. De medel som anvisas är att öka avkastningen från jordbruket och kommersialisera produktionen (jordbruksrådgivning, krediter för konstgödsel, marknadsföring) och att aktivera småbrukarna i samhällslivet (kooperativa föreningar).

Allt detta implicerar en mobilisering av bönderna. Som en praktisk konsekvens uppstår ett slutligt övertagande av beslutsprocessen på lokal nivå. Men detta mål var oförenligt med den kejsrerliga regeringens principer och praktik, som på lokal nivå förkroppsligas i guvernörssystemet.

Det kan synas paradoxalt att den etiopiska regeringen stödde ett sådant projekt. Etiopiska regeringens motiv för att inbjuda och ta emot tekniskt bistånd var att öka produktionen i landet. CADU och EPIDs minipaketprojekt kan betraktas från denna utgångspunkt. Det viktiga för regeringen var jordbruksforskningen och de bättre jordbruksmetoder som införs av CADU och som gör det möjligt att kraftigt öka jordbruksproduktionen. Den stödde formellt målet som gällde folkligt deltagande eftersom den utländska biståndsmyndigheten insisterade på detta.

Erfarenheter från Chilalo

De delar av CADU-projektet som är av direkt intresse för småbönderna är kreditprogrammet och stödet till bildandet av kooperativa föreningar.

CADU lämnar konstgödsel och utsäde till jordbrukarna på kredit. Återbetalningsperioden är 12 månader, räntan 12 %. 25 % av beloppet måste betalas kontant.

När programmet startades 1968 var alla välkomna att delta. Arrendatorer behövde dock skriftligt arrendeavtal undertecknat av jordägaren.

Jämfört med de lokala penningutlånarna som tog 50-100 % ränta var CADU en fördelaktig kreditkälla. 1971 nåddes nästan 1/4 av Chilalos bönder av kreditprogrammet. Självägande bönder med 1-10 ha jord har varit den största mottagargruppen. De som ägde stora områden var till antalet få, men stod de första åren för nästan hälften av kreditvolymen. Antalet arrendatorer var mycket litet.

Denna tendens var oförenlig med CADUs huvudmål. Kreditprogrammet nådde bara marginellt huvudmålgruppen. 1970 infördes begränsningar i kreditprogrammet. De som ägde mer än 20 ha fick inte längre kredit, däremot tilläts de att köpa konstgödsel kontant från CADU. Antalet arrendatorer i programmet har ökat. På grund av skördedelningssystemet tjänade jordägarna även på detta. Det rapporterades t o m att införandet av konstgödsel och jordbruksboomen i Chilalo medförde höjda jordpriser och höjda arrenden.

Slutsatsen är att kreditprogrammet inte kan fungera som instrument för att skapa social och ekonomisk jämlikhet i Chilalo så länge jorden är ojämnt fördelad och skördedelningssystemet består. Dessa två faktorer ingår i den grundläggande sociala strukturen i Chilalo och södra Etiopien i allmänhet. Att skapa grundläggande strukturförändringar ligger utom räckhåll för ett projekt som administreras genom en regering vars makt är beroende av att stötta upp den existerande sociala strukturen.

Under CADUs första period förekom kooperativa aktiviteter i ringa utsträckning. I början av perioden 1971-75 gjordes inga större ansträngningar på detta område. 1973 fanns fyra föreningar med drygt 2 000 medlemmar. Deras huvuduppgifter var att sköta medlemmarnas kreditansökningar, fördela konstgödsel, bygga lagringsutrymmen, samla upp överskottsproduktion och sälja den till CADUs marknadsenhet samt fördela inkomsterna av detta till medlemmarna.

Aktiviteterna på det kooperativa området begränsades av framför allt tre faktorer.

- 1) Etiopiska statens och lokala statstjänstemäns ointresse av att uppmuntra genuina bondeinitiativ.
- 2) Ett teknokratiskt synsätt hos projektledningen.
- 3) Den på erfarenheter djupt rotade misstänksamheten bland bönderna mot statliga projekt.

Mekaniserade jordbruk

När CADU startade 1967 fanns i Chilalo endast några få kommersiella, mekaniserade jordbruk. Sedan dess har de ökat snabbt och Chilalo har blivit ett centrum för kommersiell spannmålsproduktion i stor skala. Antalet kommersiella jordbruk år 1972 var 126 och upptog 10 procent av den odlade ytan i Chilalo-området.

Bondejordbruket har påverkats av det mekaniserade jordbrukets utvidgning. 1971 gjordes en detaljerad undersökning inom fem mindre områden för att se hur levnadsförhållanden för de fattiga bönderna påverkades. Undersökningen visar att under 1969 och 1970 lämnade 538 arrendatorer området. Av dessa avhystes 392 familjer som en direkt följd av mekaniseringen. Rapporterna är bristfälliga, varför det är troligt att det faktiska antalet avhysta är större, kanske omkring 20 procent av samtliga arrendatorer.

Betesmark läggs också under traktorerna. Detta drabbar särskilt fattiga småbönder som inte själva har tillräckligt med betesmark för att kunna ha boskap utan hyr betesmark av större jordägare.

Den inom CADU gjorda undersökningen förutsade att om mekaniseringen fortsatte att öka skulle det innebära att det traditionella bondesamhället bröts upp och en ökande andel av arrendatorerna skulle avhysas.

Undersökningens prognoser tycks vara på väg att uppfyllas. Exakta siffror på antalet avhysta arrendatorer i Chilalo-området finns inte. En beräkning från Ethaya i norra Chilalo visade att andelen arrendatorer där minskat från 46% av befolkningen 1968 till 12 % år 1972.

Den allmänna orsaken till mekaniseringsprocessen är regeringens politik att uppmuntra den med subventioner. Det är dock utan tvivel så att CADU har involverats i mekaniserings/avhysningsprocessen. CADUs mekaniserade experimentjordbruk har bidragit till att sprida idén om ett löande kommersiellt jordbruk till godsägarna i trakten. CADU ställde i början expertis till förfogande även för de kommersiella jordbruken. Konstgödselkrediterna gick i stor utsträckning till de större jordägarna under projektets två första år.

Det kan hävdas att CADUs bidrag till mekaniserat jordbruk i stor skala var indirekt och omedvetet. Det intressanta är emellertid, att en politik som samtidigt stöder denna typ av jordbruk och småbondejordbruk skapar motsättningar. Den förstnämnda typen kan endast utvecklas på bekostnad av den senare.

Erfarenheterna från Chilalo visar att åtgärder som är avsedda att stödja småjordbruk, hur välmenande de än är, kommer att vara otillräckliga så länge de inte omfattar det politiska system i vilket småjordbrukarna utgör en underordnad del.

8

BAKO MINIPAKET-PROJEKT

Bako-projektet började i mitten av 1971. Större delen av jordbrukarna i området är arrendatorer. Största landägare är den kejserliga familjen. Två stora mekaniserade jordbruk finns, det ena ägt av Mekane Yesus-kyrkan, det andra är en tysk-etiopisk jordbruksstation. Näst största landägargrupp är balabats, varav vissa är stora jordägare. Vissa arrendatorer i området har övergått från skördedelning till fast arrende.

Mini-paketprojektets huvudaktivitet har varit att demonstrera effekterna av att använda konstgödsel och förse jordbrukarna med konstgödsel på kredit eller mot kontant betalning. Resultatet hittills kan sammanfattas på följande sätt: Antalet deltagare har varit litet, ökningen har varit långsam och arrendatorerna har så gott som helt stått utanför programmet.

Ett hinder för deltagande i kreditprogrammet är att den som erhåller konstgödsel på kredit måste betala 25 % av beloppet kontant. Arrendatorer måste också visa ett skriftligt arrende-kontrakt för att få delta. Många jordägare i Bako är negativa till att skriva under kontrakt med sina arrendatorer eftersom detta ger de senare en ökad rättssäkerhet. De stora jordägarna anser att Bako-projektet har syften som går emot deras intressen.

Kooperativ verksamhet är en viktig del av tanken bakom paketmodellen för att utveckla jordbruket. I Bako-projektet startades försök att få igång kooperativer i slutet av 1972 men ett år senare hade man inte lyckats starta någon kooperativ förening. Ett viktigt skäl till detta är att de lokala makthavarna är emot denna aktivitet och har avskräckt småbönderna från att delta. För dessa och arrendatorerna är en utmaning av storjordägarnas auktoritet detsamma som att riskera sin personliga säkerhet.

Under 1972 och 1973 spred sig mekaniserade kommersiella jordbruket i Bako-projektets område. En del av den av kejsarfamiljen ägda jorden hade hyrts ut till mekaniserat jordbruk. Det innebar i första omgången att arrendekontrakten för 107 familjer sades upp. Vidare hindrades vissa av bönderna att utnyttja tidigare betesmarker.

Bako minipaket-projekt har t o m 1973 varit ett misslyckande. De officiella målen har man över huvud taget inte närmat sig. Och framtidsutsikterna är mörka, på grund av de strukturella förhållanden som råder i området.

Jordbrukssamhället i Bako-området är ett klasssamhälle. Den produktiva klassen är jordbrukarna, av vilka den övervägande majoriteten är arrendatorer. En väsentlig del av arrendatorernas produktion tas om hand av en klass bestående av mellanstora och stora jordägare. Exploateringen sker inte med kapitalistiska metoder utan i form av tribut. Jorden är jordägarnas privata egendom. Eftersom så är fallet kan inte bysamhällena skydda de enskilda familjerna. En konsekvens av denna struktur är att jordbrukarna visar litet initiativ i jordbruket. De som producerar har ingen fördel av att öka sin produktion.

Inte heller jordägarna har uppmuntrat arrendatorerna till att öka produktionen. De har utvecklat exploateringsmetoder. Ett exempel är att införa höga fasta arrenden, som innebär att jordägaren inte står risken av en dålig skörd utan att den helt faller på arrendatorn. Ett annat exempel är att jordägarna bestämmer att arrendatorerna skall odla sådana grödor som de sedan direkt kan sälja. Det innebär att arrendatorerna har mindre möjligheter att odla grödor för den egna försörjningen.

"Slutsatsen... är att Bako minipaket-projekt inte kunnat utmana den feodala strukturen och stödja den egna målgruppen. I stället har en begynnande kapitalism i form av mekaniserat jordbruk börjat bryta upp feodalismen. I denna process står paketprojektet maktlöst inför en akut kris som bondesamhället genomgår."

9

SHASHAMANE MINIPAKET-PROJEKT

Även i detta område är majoriteten av jordbrukarna arrendatorer. 1968 startades i området ett projekt för demonstrationer av kemiska gödningsmedel under FAOs "Frihet från Hunger"-program. I praktiken riktade sig verksamheten främst till de relativt stora jordägarna som kunde prestera säkerhet för krediter och som hade tillräckligt med mark för att kunna utnyttja traktorer. Antalet mekaniserade jordbruksenheter ökade snabbt och företagare från andra områden i landet hyrde mark på långtidskontrakt för spannmålsodling i stor skala. Många arrendatorer avhystes.

Minipaket-programmet började också här 1971 och dess huvudkomponenter är desamma som i Bako-projektet. Betydligt fler jordbrukare har nåtts än i Bako och en dryg tredjedel av dem var arrendatorer 1972. På grund av låga spannmålspriser kunde ett stort antal kredittagare inte betala tillbaka sina lån. I ett område avbröts kreditprogrammet 1973 och EPID inledde processer mot dem som inte betalat tillbaka sina lån. De flesta av dessa var arrendatorer.

Två kooperativa föreningar registrerades i Shashamane-området 1973. Minipaket-programmet var inblandat i skapandet av dem men inte den första initiativtagaren. De kooperativa föreningarna domineras av de kommer-

siella jordbrukarna, som insett att kooperativer kan utgöra en lämplig organisation för att hävda sina företagarintressen. Kooperativernas främsta uppgift har därför blivit att fungera som marknadsföringsinstrument för stora jordbruk. Småbönder och arrendatorer är medlemmar men de kooperativa föreningarna är inte deras organisation.

Ett program som liknar EPID har startats söder om Shashamane. Det kallas SORADEP och i viss utsträckning sammanfaller de två projektens områden. SORADEP lämnar utsäde och konstgödsel på kredit. Man har nått betydligt fler jordbrukare än EPID. Ett skäl till detta är att SORADEP inte kräver skriftligt arrendeavtal och att förskottsbetalningen endast är 8 % av kreditens storlek. Modelljordbrukar-metoden används inte. I stället genomförs korta kurser för unga bybor som slutat skolan och som sedan anställs i sina hembyar som instruktörer.

Trots sin annorlunda uppläggning står SORADEP inför samma problem som EPID när det gäller att nå målet "social utveckling". Båda projekten anser att ökad produktion måste komma först och därigenom förbättra den ekonomiska situationen för deras målgrupper. Senare kan aktiviteter för att uppnå sociala förbättringar vidtas. Den politiken kan vara rimlig i sig, men i södra Etiopiens klassamhälle, där ekonomisk och politisk makt är koncentrerad till godsägare, köpmän, kommersiella jordbrukare och lokala guvernörer fungerar den inte.

Vissa jämförelser mellan Bako och Shashamane kan göras. I Bako ville jordägarna begränsa arrendatorernas användning av konstgödsel, i Shashamane uppmuntrar jordägarna sina arrendatorer att använda konstgödsel. I Bako bromsar jordägarna bildandet av kooperativa föreningar, i Shashamane deltar de själva och dominerar föreningarna. Skillnaderna måste ses mot bakgrund av att i Bako-området dominerar den feodala strukturen, medan i Shashamane-området ett kapitalistiskt produktionsätt snabbt brutit upp den feodala relationen mellan jordägare och arrendatorer. De senare har vräkts och många arbetar som jordlösa lantarbetare på de kommersiella jordbruken.

Vilken roll spelar minipaket-projekten i denna process?

- 1 Erfarenheterna från kooperativa programmet visar att projekten inte försökt skapa en organisation för att ta till vara de fattiga jordbrukarnas intressen.
- 2 Projektet har bidragit till att uppmuntra kommersialisering av jordbruksproduktionen genom sin betoning av konstgödselanvändning.
- 3 Projektet har stött ett antal mellanstora och stora bönder som inte har rättighet att låna i den statliga jordbruksbanken, men som tillhör det övre skiktet av självägande bönder.

- 4 Det är rimligt att tro att projektet definitivt förstört möjligheterna att vinna de fattiga böndernas förtroende i och med att det började hota med att föra dem inför domstol för att erhålla återbetalningarna av lånen.

10 YTTRELLIGARE DISKUSSION AV MINIPAKET-PROGRAMMEN

Inom minipaket-programmet har t o m år 1973 kreditförsäljningen av främst konstgödsel varit den viktigaste komponenten. I områden där jorden ägs privat har största deltagandet registrerats i områden där demonstrationsprojekt genomförts. Dessa områden är ofta områden där grödor för avsalu odlats under ett antal år. År 1973 köptes nästan 1/3 av konstgödningen kontant. År 1972 var 86 % av kredittagarna självägande bönder. Arrendatorerna utgör en liten och minskande del av deltagarna.

EPIDs evalueringsenhet har räknat ut att varje deltagare i projekten i genomsnitt tjänade ca 150 kronor per hektar och år 1972. Det finns vissa svagheter i beräkningarna. Om t ex arrendet höjs blir förtjänsten mindre eller t o m negativ.

EPIDs huvudkontor är medvetet om svagheterna i kreditprogrammet och föreslog därför vissa ändringar för 1974 års säsong. Ett viktigt förslag innebar att inga skrivna arrendekontrakt skulle krävas. Den regeln tror man inom EPID har hindrat många arrendatorer från att delta. Kontantandelen skulle också sänkas från 25 till 15 % av kreditbeloppet. Veto mot detta lades in från den statliga jordbruksbanken som följer IBRD-principer.

Ett nytt hinder utanför EPIDs kontroll som hotar hela kreditprogrammet 1974 är det höga världsmarknadspriset på konstgödsel. Etiopiska regeringen har beslutat öka subventioneringen av konstgödsel, men priset till jordbrukarna blir ändå högre än tidigare.

Enligt EPIDs handlingsprogram skall kooperativa föreningar gradvis överta minipaket-projektens uppgifter. I slutet av 1973 fanns 12 registrerade kooperativa föreningar och 28 förkooperativer i de områden där minipaket-projekten pågår. Totala antalet medlemmar var drygt 10 000. Första steget på väg mot bildandet av en kooperativ förening är att 100-500 bönder bildar ett förkooperativ och väljer en exekutivkommitté. Senare slås ett antal förkooperativer ihop till en förening med upp till 2 000 medlemmar. Denna registreras av Ministry of National Community Development och blir en juridisk person.

De hypotetiska slutsatserna av minipaket-projekten blir: I områden där feodalismen är intakt och kommersiellt jordbruk saknas försöker de lokala makthavarna

motverka skapandet av genuina bondekooperativa föreningar. Detta sker antingen genom att hindra bönder och arrendatorer från att delta eller genom att infiltrera exekutivkommittéerna och via dem paralysera verksamheten.

I områden där kapitalistiskt produktionssätt vunnit terräng i form av mekaniserat jordbruk i stor skala ser de lokala makthavarna de kooperativa föreningarna som organisationer som kan användas för att skapa nya former av utsugning av bönder och arrendatorer. Detta sker genom att marknaden för skördarna monopoliseras. Den kooperativa lagstiftningen gör detta möjligt genom att medlemskap är öppet för varje etiopisk medborgare, antingen han är jordbrukare eller inte. För att säkerställa att de kooperativa föreningarna verkligen förblir jordbrukarnas egna organisationer krävs en lagstiftning som utesluter storbönder, köpmän och andra utomstående.

Jordbrukarna i södra Etiopien är strukturellt inordnade i ett större politiskt system. Landsbygdssamhället där karakteriseras av en markerad klasstruktur.

Ansträngningarna att förbättra levnadsförhållandena för fattiga bönder i allmänhet och arrendatorer i synnerhet måste nödvändigtvis fokuseras på strukturella reformer. Jordbrukare i låginkomstskikten kan endast hjälpas genom program som syftar till att bryta de exploaterande förhållandena.

Utvecklandet av kooperativa föreningar kan bidra i ett sådant program. Förutsättningen är att de koncentreras på politisk utbildning av de fattiga bönderna och att godsägare och köpmän hålls utanför.

Dessa strukturella problem är inte okända för EPID. Men i mycket begränsad utsträckning återspeglas de i programmets faktiska verksamhet.

11

GRÄNSERNA FÖR KEJSERLIG REFORMISM - EN FALLSTUDIE OCH SLUTSATSER

Fallstudie om arrendelagstiftning

Ministeriet för jordreform och administration bildades 1966 med uppgift att administrera statliga landområden, skapa ett nytt arrendesystem, samt föreslå förändringar som kan stödja jordbrukets utveckling. Ministeriet skulle vidare förbereda lagstiftning om jordregistrering, beskattning av outnyttjad jord samt förbättring och reglering av relationerna mellan jordägare och arrendatorer.

1968 presenterade ministeriet ett första förslag till arrendelag. Det ädrades 1970 och 1971 och lades fram för parlamentets deputeradekammare i november 1972. Lagförslaget berör inte den grundläggande jordreformfrågan - ägandeförhållandena.

Det specificerar däremot arrendeförhållandena med syfte att uppmuntra samarbete mellan jordägare och arrendator. Det innehåller regler om bl a arrendavtal, arrendets storlek, avslutande av kontrakt, kompensation till arrendatorn för förbättringar och uppsägning av arrenden.

Trots att ändringarna 1970 och 1971 innebar att arrendatorernas rättsliga ställning i lagförslaget försämrades jämfört med det ursprungliga förslaget, kunde deputeradekammaren inte godkänna det. Det debatterades under lång tid hösten 1972 och våren 1973. Det ansågs att kejsaren önskade att lagförslaget skulle antas. Den svenska regeringen hade låtit förstå att om lagförslaget inte godkändes före utgången av 1972 så kunde det svenska biståndet till CADU och EPID komma att dras in. När slutligen omröstning skulle ske gick den minoritet som opponerade sig mot förslaget ut ur kammaren, vilket innebar att voteringen blev ogiltig. När den senare skulle göras om vägrade talmannen att förelägga förslaget för votering och några dagar senare gick kammarens mandatperiod ut. (Se fotnoten på sidan 2).

Slutsatser

Den kejserliga regeringen kan inte förväntas stödja en EPID-politik som skulle underminera det starkaste lokala stödet för dess regerande, hur mycket individuella EPID-anställda och utländska biståndsgivare än förespråkar en sådan politik. Under kejserligt styre kunde EPID inte på allvar förverkliga målet om folkligt deltagande, tolkat i den anda i vilken målen för paket-projekten som metod för utveckling av bondejordbruket ursprungligen formulerades.

Det vore fel att påstå att den kejserliga regeringen var emot sociala förändringar. Den mark- och jordbrukspolitik den har sanktionerat har uppmuntrat ett mönster av ojämn utveckling i de södra provinserna. Ökad förmögenhet för de få och större armod för de många är den typ av utveckling som följt av jordbruksproduktionens kommersialisering. Genom att uppmuntra ett kapitalistiskt produktionssätt har den kejserliga regeringen tillfört nya drag till den urgamla utsugningen av jordbrukarna. De södra högländerna har dragits in i en modern, dynamisk underutvecklingsprocess.

HENNA-PROJEKTET - ETT ALTERNATIV

Henna-projektet skiljer sig från minipaket-projekten, framför allt därför att det utgör stöd till en genuin bondeorganisation som sprider sig i Ghimbi-området i västra delen av provinsen Wollega. I området var i mitten av 1960-talet mer än hälften av jordbrukarna arrendatorer och 97 % av jordbruken var mindre än 3 ha. Privatägd mark utgjorde 58 %, statlig mark 18 %, mark under siso 15 % och 4 % ägdes av kyrkan. Endast ett fåtal jordägare bodde utanför området.

Den protestantiska Mekane Yesus-kyrkan hade under 1960-talet snabbt vunnit anhängare i området. Denna kyrka startade bl a alfabetiseringskampanjer och enligt en undersökning från 1972 var 26 % av hushållsmedlemmarna i detta område läskunniga mot beräknade 5 % i provinsen som helhet. Mekane Yesus-kyrkan är också en massorganisation med en viss demokratisk tradition (val och diskussioner inom församlingarna). En väsentlig del av de bönder som ingår i bonderörelsen är medlemmar i denna kyrka.

Bonderörelsen startade 1971 i och med att några Community Development-arbetare övertygade jordbrukarna, småbönder och arrendatorer, att välja egna kommittéer för att lösa konflikter på bynivå i stället för att gå till domstol och förlora mycket tid och pengar.

Samtidigt visades hur konstgödsel flerdubblade avkastningen på en demonstrationsåker, vilket förmådde många jordbrukare att pröva konstgödsel nästa skördesäsong.

På detta stadium involverades också Mekane Yesus-kyrkan som redan tidigare planerat ett landsbygdsutvecklingsprogram i området. Jordbrukarna uppmuntrades att bilda kooperativa föreningar. Genom diskussioner i dessa och med Henna-projektets ledning bestämdes att kooperativerna skulle inrikta sig på två uppgifter - att förbättra vägarna och samarbeta i jordbruket under plöjnings- och skördesäsongen.

Vad som emellertid ger bonderörelsen i Ghimbi dess profil är att den understryker motsättningarna mellan arrendatorer och jordägare och medvetandegör arrendatorerna om den våldsamma utsugning som de utsätts för. Ett ökande antal arrendatorer vägrade från och med 1972 att göra dagsverken hos jordägarna ovanpå det arrende som gällde. Jordägarna tvingades då hyra betald arbetskraft. Jordägarna lyckades tvinga en av Community Development-arbetarna att lämna området. Men rörelsen fortsatte att utvecklas. Antalet kooperativa medlemmar var i slutet av 1973 nästan 15 000 och antalet förkooperativa föreningar över 100.

Kooperativen, Henna-projektet och Mekane Yesus-kyrkan kan tillsammans skapa en stark bonderörelse. Men det är fortfarande osäkert hur stark den kan bli och i vilken utsträckning alla grupper är beredda att utmana den rådande politiska och ekonomiska maktstrukturen. Kyrkan och de självägande bönderna kan ha intressen som skiljer sig från arrendatorernas.

Ändå pekar bonderörelsen i Ghimbi på en alternativ utvecklingsväg för Etiopien, den som innebär att man utvecklar produktivkrafterna genom att mobilisera folkets krafter för program som gynnar deras egna konkreta intressen.

Nedan följer en förteckning över resultatvärderingsstudier utgivna i serien "Meddelande från Utredningsbyrån"

- 1) Sammanfattning av en studie över genomförande och kontroll av ett decentraliserat program för hälsocentraler på landsbygden i Tanzania. Förf.: William P. Mayer (1974 08 02)
- 2) Sammanfattning av 1974 års utvärderingsrapport om CADU och EPID i Etiopien. Förf.: Dagnachew Yirgou et al. (1974 08 30)
- 3-5) Vattenförsörjning i Östafrika - Tre vetenskapliga studier i sammandrag (1974 09 15)
 - 3) Preliminary Results of an Impact of Rural Water Supply Schemes Built by Self-help. Förf.: G. Tschannerl och M. Mujwahuzi, Dar es Salaam
 - 4) Evaluation of the Development Impact of Rural Water Supply Projects in East African Villages Förf.: Dennis Warner
 - 5) Impact and Economics of Community Water Supply. A Study of Rural Water Investment in Kenya. Förf.: I.D. Carruthers
- 6) Personalbistånd i Tanzania. Effektivitet och utländsk personal inom det tanzaniska vattenförsörjningsprogrammet. Förf.: Göran Hydén, Pius H. Mallya, Ngasamiaku Mtalo och Habib J. Nyundo (1974 10 30)
- 7) Bönderna i Mpiji-dalen. Kibaha Farmers' Training Centre. Tanzanias Kustregion 1965-68. Förf.: Anita Francke. (1974 11 14)
- 8) Sammanfattning av en preliminär rapport om Mtu ni Afya, masshälsokampanjen i Tanzania. Förf.: Budd L. Hall och C. Zikambona (1974 12 02)
- 9) Finansiering av småindustriutveckling. Forskningsprojekt utfört av Världsbanken i samarbete med SIDA (1975 01 22) Förf.: D Kochav, H Bohlin, K DiTullio, I Roostal, N Wähl
- 10) Landsbygdsutveckling i Bangladesh, Kommenterad sammanfattning av aktuella skrifter och utredningar. Förf.: Bo Kage Carlson (1975 02 28)
- 11) Aktionsevaluering - en alternativ evalueringsmetod inom småindustriprogrammet i Kenya, Förf.: Hans Kristensen, Institutet för Utvecklingsforskning i Köpenhamn. (1975 03 04)
- 12) Landsbygdsutveckling i Etiopien - sammanfattning av Ethiopia Political Contradictions in Agricultural Development. Förf.: Michael Ståhl, 1974. (1975 03 05)